

Συνταγματικό Δικαστήριο και Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο:

Taking European Law Seriously

του Κωνσταντίνου Γιαννακόπουλου

Λέκτορα Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Τυχόν θέσπιση Συνταγματικού Δικαστηρίου με αρμοδιότητα τελικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, έπειτα από παραπομπή του σχετικού ζητήματος από τις ολομέλειες των ανωτάτων δικαστηρίων, ενδέχεται να προκαλέσει νέες τριβές μεταξύ του εθνικού Συντάγματος και του ευρωπαϊκού δικαίου.

Η αρχή της υπεροχής και η άμεση ισχύς του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου, σε συνδυασμό με το άρθρο 234 της Συνθήκης ΕΚ, το οποίο ρυθμίζει το θεσμό της προδικαστικής παραπομπής, κατοχυρώνουν το διάχυτο έλεγχο από τα εθνικά δικαστήρια της συμβατότητας των εθνικών νόμων με το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο. Εξάλλου, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ), προκύπτει ότι, αν τα εθνικά δικαστήρια καταλήξουν στο συμπέρασμα πως μια διάταξη εθνικού νόμου δεν είναι σύμφωνη με το κοινοτικό δίκαιο, οφείλουν να μην την εφαρμόσουν, αυτεπαγγέλτως, χωρίς να υποχρεούνται να ζητήσουν ή να αναμείνουν την προηγούμενη κατάργησή της είτε διά της νομοθετικής οδού είτε δια οιασδήποτε άλλης συνταγματικής διαδικασίας (βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 9ης Μαρτίου 1978, 106/77, *Simmenthal*, τόμος 1978, σ. 239, σκέψεις 21 και 24 της 4ης Ιουνίου 1992, C-13/91 και C-113/91, *Debus*, Συλλογή 1992, σ. I-3617, σκέψη 32, και της 22ας Οκτωβρίου 1998, C-10/97 έως C-22/97, *IN. CO. GE'90 κ.λπ.*, Συλλογή 1998, σ. I-6307, σκέψη 20). Η εφαρμογή των παραπάνω κανόνων δεν διευκολύ-

νεται με τη θέσπιση Συνταγματικού Δικαστηρίου που θα είναι αρμόδιο για τον τελικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, έπειτα από παραπομπή του σχετικού ζητήματος από τις ολομέλειες των ανωτάτων δικαστηρίων.

Πιο συγκεκριμένα, αν κατά την εφαρμογή ενός εθνικού νόμου ανακύπτουν ταυτόχρονα ζητήματα αντικοινοτικότητας και αντισυνταγματικότητάς του, και αν ήθελε θεωρηθεί ότι τα ζητήματα αυτά είναι διακριτά, οι ολομέλειες των ανωτάτων δικαστηρίων θα βρίσκονται ενώπιον τριών επιλογών: α) ακολουθώντας τη νομολογία "*Simmenthal*", να μην εφαρμόσουν το νόμο ως αντικοινοτικό ή να θέσουν σχετικό προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΚ, παραβιάζοντας την υποχρέωση παραπομπής στο Συνταγματικό Δικαστήριο ή υποβαθμίζοντας το ζήτημα της αντισυνταγματικότητας του νόμου, β) να παραπέμψουν το ζήτημα της αντισυνταγματικότητας του νόμου στο Συνταγματικό Δικαστήριο, παραβιάζοντας τους κανόνες του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου ή υποβαθμίζοντας το ζήτημα της αντικοινοτικότητας του νόμου, και γ) να θέσουν διαδοχικά προδικαστικά ερωτήματα και στο Συνταγματικό Δικαστήριο και στο ΔΕΚ, αυξάνοντας τις πιθανότητες αντιφατικών αποφάσεων και καθυστερώντας υπέρμετρα την απονομή δικαιοσύνης. Και οι τρεις παραπάνω επιλογές δημιουργούν προβλήματα ως προς την ποιότητα και, κυρίως, ως προς την ταχύτητα παροχής δικαστικής προστασίας.

Ωστόσο, τις περισσότερες φορές τα ταυτόχρονα ανακύπτοντα ζητή-

ματα της αντικοινοτικότητας και της αντισυνταγματικότητας ενός εθνικού νόμου στην πράξη δεν είναι τόσο διακριτά ώστε το ένα να μπορεί να αποσπαστεί από το άλλο ή να αναχθεί σε απλό πρόκριμα του άλλου. Αφενός, ο έλεγχος της συμβατότητας των εθνικών νόμων με το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο προϋποθέτει την ισχύ τους και περιλαμβάνει κάθε ενδεχόμενη σύμφωνη με το εθνικό Σύνταγμα ερμηνεία τους. επομένως, η λησιτέλεια ενός προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΚ απαιτεί εκκαθαρισμένη εικόνα του εθνικού δικαίου και ως προς τα τυχόν ζητήματα αντισυνταγματικότητας των κρίσιμων εθνικών διατάξεων. Αφετέρου, εφόσον το άρθρο 28 του ελληνικού Συντάγματος και η ερμηνευτική δήλωση κάτω από αυτό θέτουν ως συνταγματικό σκοπό το σεβασμό του κοινοτικού κεκτημένου, στο πλαίσιο του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων όλοι οι εφαρμοστέοι εθνικοί κανόνες πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως και του κοινοτικού δικαίου. Τούτο όμως μπορεί να καθιστά απαραίτητη την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΚ για την ερμηνεία των κοινοτικών κανόνων που είναι κρίσιμοι για την κύρια δίκη. Και δικαστής πιο κατάλληλος για να διατυπώσει αυτό το ερώτημα είναι ο ίδιος ο δικαστής της κύριας δίκης. Διότι, αυτός είναι σε θέση να διερευνά, να ερμηνεύει και να γνωστοποιεί με πληρότητα στο ΔΕΚ το σύνολο των πραγματικών και νομικών δεδομένων της δίκης αυτής. Κατά συνέπεια, ακόμη και αν ήθελε θεωρηθεί ότι η ανάγκη εκκαθάρισης της εικόνας του εθνικού δικαίου

ου θα δικαιολογούσε την πρόταξη της υποβολής προδικαστικού ερωτήματος στο Συνταγματικό Δικαστήριο και ότι η πρόταξη αυτή δεν θα ήταν αντίθετη με τη νομολογία "Simmenthal", η υπόθεση θα έπρεπε τελικά να αναπεμφθεί στο δικαστήριο της κύριας δίκης, ώστε αυτός να απευθυνθεί προσκόντως στο Δικαστήριο του Λουξεμβούργου (Πρβλ. ΑΕΔ 29/1999, A. Rantos, Le renvoi préjudiciel à la CJCE, Rapport national, XVIIIe Colloque de l' Association des Conseils d' État et des juridictions administratives suprêmes de l' Union européenne, Helsinki 2002, σημείο 1.5). Για το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν θα απέμεναν παρά περιπτώσεις υποβολής προδικαστικών ερωτημάτων στο ΔΕΚ τα οποία θα εξέφευγαν του πλαισίου της κύριας δίκης και, κατά παράβαση του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου, θα υπέκρου-

παν την αμφισβήτηση της υπεροχής του έναντι του εθνικού Συντάγματος.

Καθώς λοιπόν τα ταυτοχρόνως ανακύπτοντα ζητήματα της αντικοινοτικότητας και της αντισυνταγματικότητας ενός εθνικού νόμου είναι συνήθως αλληλένδετα, κάθε νέος συνταγματικός κανόνας που θα υποχρεώνει τις οθομέλειες των ανωτάτων δικαστηρίων να διαχωρίσουν τα παραπάνω ζητήματα και να τα θέσουν σε μια χρονική αλληλουχία, όχι μόνο δεν θα εξυπηρετεί την οικονομία της δίκης αλλά επιπλέον θα αναπαράγει την προβληματική της ιεράρχησης, δηλαδή της σύγκρουσης, μεταξύ εθνικού Συντάγματος και ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου. Γενικά, ενόψει του διάχυτου δικαστικού ελέγχου της συμβατότητας των εθνικών νόμων με το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο, η συγκεντρωτική μορφή δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νό-

μων μοιάζει να είναι μάλλον μια ξεπερασμένη επιλογή, τουλάχιστον για μια χώρα που δεν έχει την παράδοση ενός τέτοιου ελέγχου. Σε κάθε περίπτωση, η επιλογή αυτή ανοίγει πεδία δημιουργίας περισσότερων προβλημάτων απ' όσα ενδεχομένως επιδιώκει να λύσει.

Μετά την αναθεώρηση του 2001, η οποία, μεταξύ άλλων, είχε ως στόχο και την προσαρμογή του Συντάγματος στο περιβάλλον της νέας ενωμένης Ευρώπης, το μεν άρθρο 14 παρ. 9 προκάλεσε τις γνωστές τριβές με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το δε ζήτημα της συμφωνίας του επαγγελματικού ασυμβίβαστου των βουλευτών με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου. Μήπως αυτή τη φορά πρέπει να πάρουμε το ευρωπαϊκό δίκαιο στα σοβαρά;

Η προοπτική του Συνταγματικού Δικαστηρίου

του Χαράλαμπου Ανθόπουλου

Επίκουρου Καθηγητή Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου

Η ευρωπαϊκή αλλά και παγκόσμια διάδοση του θεσμού της συνταγματικής δικαιοσύνης πραγματοποιήθηκε με την εξάπλωση του συγκεντρωτικού συστήματος ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων, της *Verfassungsgerichtsbarkeit*, που αποτελεί το πιο μεγάλο δώρο που προσέφερε ο *Hans Kelsen* στον ευρωπαϊκό συνταγματικό πολιτισμό. Έτσι, λίγες είναι οι ευρωπαϊκές χώρες που ακολουθούν ακόμη το «αμερικανικό» πρότυπο του διάχυτου ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, τη *judicial review of legislation*. Και ανάμεσά τους μόνο στην Ελλάδα έχει

διαμορφωθεί μια αξιόλογη παράδοση ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων, κυρίως χάρη στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ωστόσο, το όλο σύστημα «διάχυτης» συνταγματικής δικαιοσύνης στη χώρα μας υπολείπεται σε πληρότητα και ένταση στον τομέα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, τουλάχιστον αν συγκριθεί με τις «επιδόσεις» του συγκεντρωτικού συστήματος ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων στη Γερμανία, την Ιταλία ή την Ισπανία. Είναι λοιπόν ευπρόσδεκτη η πρόταση της Κυβέρνησης για την ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου στην Ελλάδα, εάν

πράγματι αποσκοπεί - κάτι που θα φανεί από την οργανωτική συγκεκριμενοποίησή της - στην ενδυνάμωση της «συνταγματικής δημοκρατίας» στην Ελλάδα, δηλαδή στον πληρέστερο και αποτελεσματικότερο έλεγχο των καταχρήσεων και των αυθαιρεσιών της πολιτικής εξουσίας, στην τελειοποίηση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και στην ολοκλήρωση της «συνταγματοποίησης» της έννομης τάξης.

Είναι αλήθεια, ωστόσο, ότι η πρόταση αυτή γίνεται σε μια περίοδο κατά την οποία κερδίζει έδαφος η ιδέα, ότι το συγκεντρωτικό σύστημα ελέγχου συνταγματικότητας των νό-